

Sa Bung-aw sa mga Kasal-anan

Vicente Rama

(IKAKATLOAG USA KA SUMPAY)

Sa pagtan-aw ni Tansiyang nga ang pabilo giduslitsn ni Venancio ug mahaling na unta ang usa ka dakung sunog, misalmot siya sa kalit sa ilang sulti ug sa dakung kaigmat iyang gipasimang ang mga pulong. Mipataliwala siya, ug sa iyang tinguha sa pagputol sa ubang sulti nga igtutubag pa ni Venancio, mi ingon:

- Karon, karon, ang maayo natong buhaton mao ang pagpangayo nga butangan kita sa mayordomo ug usa ka pagkaon nga pilipinhon. Labihan ka sum-ul na ning pagkaon nato. Unsa no, Pari Toribio? Si Pari Clemente tingali gimingaw na karon sinubakan ug sa lagutmon mga moros sa Mindanaw.

Kini si Venancio, nga naanad sa pagkaon sa mga restoran sa Manila, pasagdan ta siya kay matulon man sa mga pagkaon nga ina-amerkanhon sa mga bapor. Kon ako pa lay pagbut-on sa kosina, iluto ko si Pari Toribio ug si Pari Clemente sa atong malalim nga tinuwa kun binatan.

Ang duha ka pari, nga katubagon na unta sa mahait ug mapabitason pulong ni Venancio, nahikatawa sa pangandoy ni Tansiyang ug miyango sila sa paguyon nga ang pagkaon nila masum-ul na kaayo ug nga kinahanglan ilisdan sa pilipinhong sud-an. Si Venancio usab wala na maghisgot sa mga mongha ug mga pari sa Hong Kong ug nakasabut siya sa kaguol nga gibati ni Tansiyang nga siya si Venancio ug ang duh aka talahurong tigulang nagkalantugi makadiyot sa kan- anan.

Si Tansiyang nalipay nga gipamati ang iyang tanyag ug unya, agig dason, miingon pa gayud:

- Ang atong tinugyanan sa pagsulti sa manluluto sa bapor kun sa mayordomo aron hatagan kitag pilipinhong pagkaon, mao si Venancio. Kini mao ang akong hunahuna, kon ugaling uyonan ni Pari Toribio ug ni Pari Clemente. Kon dili, na ako ang mangunay sa pagsulti. Unya kamo?

Ang duha ka pari, nga gisakitan pa sa ikos sa tubag ni Venancio, napilit na lang pagkatawa ug pagmaya tungud sa kaayong molingaw ni Tansiyang ug sa iyang bulahang hunahuna sa pagpapangayog pilipinhong mga sud-an. Miuyon sila sa hunahuna ni Tansiyang, ug dili lamang miuyon, kon dili mitugon na hinuon kang Venancio si Pari Clemente ning musunod:

- Inigsulti mo Venancio sa mayordomo, ayaw hikalimti nga hatagan kitag adubong manok, apan kanag sama sa ato ug ginisal pinasubay sa atong pagluto. Kining manok nga ginadulot kanato, gatab-ang lamang, walay asin, walay lamas ug walay baho sa pagka-unod sa manok. Maorang unod sa kabaw sa Indiya!

- Matuman ang inyong kabubut-on! “Vox populi, vox Dei” matud pa kayo ni Venancio. – Ug mipadayon: - “Panginguhaon ko nga ugma dayon ang atong painit ipasubay sa lami nga

pilipinhon. Ang adubo ni Pari Clemente mao unahon pag butang. Dili hikalimtan.

- Mao kanay hiangayan ko!

- Misagbat si Tansiyang. –Amber, undo, pakalake diha ug ayaw na pagutas ug tabi.

Giingon ko nga ang mainitong lantugi nga miulbo na unta sama sa usa ka dakung eunog, wala mahinayon ug silang tanan hinuon nanagduyog sa usa ka maayong kabubut-on, salamat sa kaigmat ug kaayong molingaw ni Tansiyang sa iyang mga kakuyog sa talad. Natapos ang ilang pagkaon ug nanindog sila. Si Tansiyang ug si Venancio nagkuyog pagpanglakaw ug nanambo silang duha sa tambuanan sa kubyerta aron pagtan-aw sa dagat sa Tsina ug ang duha ka tiguwang pari nanagkuyog usab ug nagpaso-paso sa kubyerta gihapon aron pagpahilis sa kianaon tingali ug aron paghanggap sa mabugnawong hangin sa kadagatan sa Tsina.

- Nakaila ka nianing batan-ona, Pari Toribio? –nangutana si Pari Celemente

- Kinsang batan-ona?

- Kana si Venancio nga misubi-subu kanato ug kauban ni Tansiyang.

- Ako wala makaila niana, apan siya nagpaila nga taga-Manila ug tinon-an sa Unibersidad ni Santo Tomas nga moadto sa Amerika aron pagtibawas sa iyang pagtuon sa pagka-mananambal

- Kon mousab gani paghagit kanato, biyai ako kay ako ang motubag kaniya-mihangyo si Pari Clemente. –Patagmon ko ug pailhon kon unsaon pagsunod sa lagda sa maayong pamatasan kon makigsulti na sa mga pari. Ako tiguwang na tuod, apan may igo pang gahum sa pagsantako sa mga batan-on nga maoray hibaw-an ang mga sutling malabong ug hanginon, apan ang ulo ug kalag hungaw ug hubo sa mga hiyas sa kahibalo ug kaugdang.

- Ayaw, ayaw na lang pagsalmot, Pari Clemente,-mitambag si Pari Toribio,- Kon mousab gani pagsultig dautan batok kanatong mga pari, ako ang motubag ug ikaw pamati lamang. Ayaw na ikaw pagapil kay dali ka rang mokurog. Tingali unya hinuon mobati kag sakit. ALang nianang bantan-ona, usa ko ka tuos igo na.

Samtang ang duha ka tiguwang nagsulti-sulti bahin ning tanan, si Tansiyang usab ug si Venancio walay laing gisultihan kon dili ang nahitabo kanila sa talad sa kan-anan. Miingon si Tansiyang:

- Dili maayo ug maligdong ang imong buhat, Venancio. Wala kay pagtahod sa mga pari ug ang imong sinultihan mapahitas-on da kayo. Labut pa, dili ka makagmatuod nga ang mga monghang pilipinhon sa Hong Kong ginadaug-daug sa mga monghang lumalangyaw ug dili usab makagmatuod niadtong pasangil mo nga ang mga paring katsila mikagyo sa ilang konbento ug naminyo sa duha ka baylarinang awstralyanhon. Kanang mga sultiha makasamd sa kasing-kasing dili lamang sa duha ka mga tiguwang pari nga nga kauban nato sa panaw, kon dili sa tanang maayong katoliko nga nagmahal sa ilang mga pari ug mga mongha.

- Bisan pa dili matuod ang tanan, unsay labot mo? –misingka si Venancio.

- Daku, daku kayo ang akong labut. Nahiuna, ako usa ka katolika nga nagmahal sa mga tinugyanan sa among tinuhoan. Ikaduha, ako nagtamod ug nagmahak usab kang papa mo ug kang mama mo, ug dili ako makatugot nga dinhi ingon unya nga ikaw nga anak nila nagpaila nga usa ka tawong mapahitas-on ug mabutang-butangon.

- Kon ako nganlan ug mabutang-butangon, unsay labut nimo?

- Hay Venancio! Naunsa ka ugod nga mora man nga ikaw natunawan sa imung utok? Ako mobati gihapon kanimo kutub sa mahitabo kanimo, bisan ikaw walay pagbati kanako. Ako mo-bati kanimo kay ikaw pag-umangkong ni Don Alfredo ug ni Donya Margarita nga giisip kong akong amahan ug inahan ug anak sa usa ka magtiayon nga akong gimahal ug gihigugma. Kon wala pa lang kini sila, mahimo nimo kutub sa imong pagabuhaton.

- Wala ako makasabut ngano nga molaban ka man hinuon sa mga pari. Ang akong pulong dunay kamatuoran. . .

- Kamatuoran! Hain ang kamatuoran mo? Palandunga pag-ayo ang gisangputan sa imong mga sugilanon. Ikaw nasayud sa imong kaugalingon nga tanan mong asoy bahin sa imong pag-adto sa mga balay sa kagamhanan sa Hong Kong, sa kapolisan, sa konbento sa mga mongha ug uban pa, tanan, tananlunon imong tumo-tumo ug bakak. Ikaw nasayud niini. Ako nasayud. Ang mga pari labi pang masayud kay sila nakapuyo sa Hong Kong ug sinati sa kinabuhi sa maong kolonya. Bisan pa ning tanan, ikaw buut magpatuo nga matuod ang imong mga tabi. Naunsa ka mga ugod, Venancio? Nganong dili ka una makigsulti kanako bahin sa mga butang ingon niini?

- Apan wala silang katubag sa akong pulong.

- Wala na lang motubag ang mga pari kay sila nakasabut nga ako naguol sa imong taras ug sa imong sinultihan. Wala motubag dili tungod kanimo, kon dili tungod kanako.

Si Venancio hituk-an sa mga sulti ni Tansiyang. Ang iyang pagka-garbuso gisamaran. Bisan ang iyang mga ginikanan wala makaako pagsudya kaniya ug pagsaway sama sa gibuhay ni Tansiyang. Siya nabatasa taliwala sa mga pagpangga sa iyang ginikanan ug pinatuyangan siya sa iyang tanang buhatonon. Mitan-aw siya kang Tansiyang ug misulinga. Unya misulti:

- Tansiyang, ikaw dili si kinsa nga magasudya ug magasaway karon kanako. Hunahunaa baya nga bisan ang akong mga ginikanan wala makakasaba kanako sukad sa akong pagkatawo. Ikaw unya ug kanang mga tiguwang mong pari palayaton ko kamo sa dagat.

- Tan-awa lamang siya da! Kalain gayud nimog taras! Dili ka kasultihan ug dili ka katambagan. Modayon ka lamang ug panuyo. Ingonon ba diay nimo ako niini pagmahal? Mao ba diay kini ang tuyo mo sa pakig-uban kanako sa panaw? –mitubag si Tansiyang sa tingog nga mahinay.

- Ako wala mopanaw sa pakiguban kanimo. Ako mopadayon sa Amerika. Dili ako mokuyog kanimo sa pagbilin sa Haway.

- Matuod nga ikaw wala makig-uban kanako, apan dili mo malimod nga si mama ug si papa mo nagtugon kanato nga kitang duha maginilhanay ug magbinatiay sama sa magsuon sulod sa atong panagkuyog. Nalimut ka na sa tugon ug tambag sa imong ginikanan? Hangtud ba diay ang imong ginikanan imong hikalimtan ug tamayon?

- Apan, Tansiyang, ang imong buhat kanako, dili pagtambag kon dili pagpakaulaw.

- Ako wala magpakaulaw kanimo. Hinunua, angay kang magpahalipay kanako nga akong naputol ang inyong lantugi kay ikaw kaulawan gayud sa imong sulti sanglit ang tanan lunlon bakak. Kon may laing tawo pa nga nagpamati kanimo, tingali ginganlan ka nag hambugiro ug butbuton. Gani ang mga pari nagtamod sa ilang pagkapari ug wala na lang motubag kanimo. Busa, ang gibuhad ko mao ang pagamping kanimo aron dili ka kaulawan.

- Mao gayud kanang mga paring heswita! Kanyahay di nga sila gigukod sa ilang yuta nga Espanya.

- Dili ako makasanong niana kay ako wala masayud sa kina-iyang sa mga paring heswita. Wala usab ako masayud sa nahitabo kanila sa Espanya. Apan tingali, Venancio, kining mga paria dili dautan kay kita nasayud nga sila ang gipili ni Rizal ug sa daghang bayaning pilipinhon nga mga magtutudlo nila. Sa Mindanaw hisayran usab nato nga sila day nakaantus sa pagpuyo sa taliwala sa mga kalisdanan sa us aka kinabuhi nga nagungaw kanunay sa kasilag ug uhaw sa dugo sa mga moros.

- Kon wala kang kaila kon kinsa ang mga paring heswita, nganong molaban ka man kanila karon?

- Ang akong buhat dili paglaban sa mga paring heswita. Nakita nimo nga ako igo lang nagpalong sa daub nga buut nimo sugniban samtang kita nagkaon. Kining ako mao lay usa ka tambag kanimo, apan tambag nga inigsuon. Wala ka ba moila kanako nga igsuon? Pastilan Venancio, kalin diay nimo!

Si Venancio miduko ug wa lang katingog. Daw nabuntog ang iyang pagka-garbuso ug pagkahait. Ang mga maymay ni Tansiyang kaniya miabut sa iyang kasing-kasing. Si Tansiyang, sa pagtan-aw niya nga si Venancio sama na sa liyon nga mihunong pagsikmat ug pagngulob ug nagpahikap na ug naanad, mikuha sa iyang diyutayng panyo ug iyang gipahiran ang baba ni Venancio, diin namilit ang mga papil nga nipis sa sigarilyong amerikanhon, dungan kining mga parayong pulong:

Ayaw nag usaba ha? Ayaw na pamakak ha? Maulaw kita, Venancio. Ako ba dili buut nga ikaw pakaulawan sa